

Det kommersiella utnyttjandet av Statens tekniska forskningscentralens (VTT) immateriella tillgångar (Intellectual Property Rights IPR)

Enligt 1 § (1041/1983) i lagen om Statens tekniska forskningscentral (144/1972) har forskningscentralen till uppgift att inhämta, skapa och använda teknisk och teknisk-ekonomisk kunskap samt därigenom upprätthålla och höja den teknologiska nivån i Finland samt tillgodose offentliga och privata forsknings- och testningsbehov. Statens tekniska forskningscentral producerar mångsidiga teknologi- och forskningstjänster för både inhemska och utländska kunder, företag och den offentliga sektorn. Den hör till de största organisationerna för tillämpad forskning i norra Europa.

Statens tekniska forskningscentralens omsättning var 217 miljoner euro år 2006. Av omsättningen härrörde mycket, t.ex. år 2006 ca 67 procent, från den offentliga sektorn, varför den privata sektorns andel stannade vid endast ca en tredjedel.

Det har uppskattats att de immateriella tillgångarna (tacit knowledge, tyst kunskap etc.) utgör över 75 procent av företagets värde. När det är fråga om en forskningsinrättning av typen Statens tekniska forskningscentral är denna andel sannolikt ännu större. Till resultaten av Statens tekniska forskningscentralens verksamhet hör IPR-tillgångarna, av vilka patenten utgör en synlig, officiellt dokumenterad del. Forskningscentralens IPR (Intellectual Property Rights) omfattar av centralen innehavda patent, patentansökningar, vissa datorprogram, övertagna uppfinningar samt konfidentiell know-how och andra immateriella rättigheter.

Statens tekniska forskningscentral innehade i mars 2007 totalt 370 patent. Statens tekniska forskningscentral placerade sig år 2006 som fjärde (55) bland finländska organisationer som ansökt om patent, föregången av Metso Abp (155), Nokia Abp (74) och Kone Abp (61).

År 2007 var bokföringsvärdet av Statens tekniska forskningscentralens immateriella anläggningstillgångar 9,4 miljoner euro, av vilket

patenträttigheterna utgjorde 1,6 miljoner euro. Patentens bokföringsvärde baserar sig enbart på patenteringskostnaderna och inte på uppfinningens faktiska kostnader för arbete och utrustningar. IPR-tillgångarna borde värderas realistiskt i statens samt i de statliga ämbetsverkens och inrättningarnas balansräkningar.

Huvudfrågan vid revisionen var följande: Hur har Statens tekniska forskningscentral lyckats med att kommersiellt utnyttja den skyddade immateriella egendom (IPR) som centralen innehar?

Intäkterna från försäljning och licensering av IPR utgör knappt någon del alls av Statens tekniska forskningscentralens omsättning eller inkomster. År 2006 var målsättningen 1,7 miljoner euro i licensintäkter, men av dem uppnåddes endast 52 procent. Däremot var år 2007 målsättningen 2 miljoner euro, som uppnåddes. Exempelvis år 2006 utgjorde dessa intäkter mindre än en procent av omsättningen. Det tyska Fraunhofer-Gesellschaft institutets licensintäkter år 2005 var 134 miljoner euro, vilket utgjorde knappt 11 procent av dess omsättning, och motsvarigt år 2006 69 miljoner euro och 6 procent.

Åt Statens tekniska forskningscentral har första gången i budgeten för år 2005, och därefter årligen beviljats rätt att ingå som delägare i och göra investeringar i företag vilka utnyttjar dess teknologi. Det är fråga om överföring av statens egendom till ett privat företag. Därför borde en sådan rätt föreskrivas som en bestående rätt, genom att införa ett stadgande som möjliggör detta i lagen om Statens tekniska forskningscentral, ifall en sådan rätt betraktas som ändamålsenlig. I statsbudgeten skulle man alltså årligen besluta om maximibeloppen för investeringarna i penningbelopp och för IPR-tillgångarna.

Enligt revisionsverkets mening har arbets- och näringsministeriet skäl att under de närmaste åren överväga om det är motiverat att Statens tekniska forskningscentral fungerar som investerare, eftersom också staten har många andra aktörer på branschen. Investeringsverksamhet kräver specialkunnskap och Statens tekniska forskningscentralens möjligheter till pekuniära satsningar är synnerligen blygsamma. Forskningscentralen bör i vart fall utveckla systemet för uppföljning av spin-off-företagen, och arbets- och näringsministeriet bör med jämna mellanrum låta göra en utvärdering av verksamheten.

Enligt de fakta som insamlats vid revisionen har under åren 1980-2005 uppstått 68 spin-off-företag som baserar sig på teknologi som har utvecklats vid Statens tekniska forskningscentral, och av dem var vid tidpunkten för revisionen (16.3.2007) enligt uppgifterna i handelsregistret 45 alltså verksamma. Omsättningen hos dessa 45 spin-off-företag varierade från 7 200 euro till 12 miljoner euro. Medeltalet för omsättningen var ca 2 miljoner euro. Personalstyrkan varierade mellan 1-67, och var i genomsnitt ca 13. Geografiskt var spin-off-företagen lokaliserade huvudsakligen till södra Finland.

Statens tekniska forskningscentral har genererat 12 spin-off-företag åren 2000-2006, dvs. på årsbasis 1,7. Takten har således avmattats i jämförelse med perioden 1980-1999, när antalet sådana företag var i medeltal 3,3. Det bör emellertid märkas, att från år 2006 har som spin-off-företag vid Statens tekniska forskningscentral betraktats endast de företag, i vilka forskningscentralen har investerat aktiekapital. Enligt Sitras utredning hade åren 2000-2006 från Tekniska högskolan uppkommit 39 och från Tammerfors tekniska universitet 37 företag på grundval av forskningen. På basis av de siffrorna var Statens tekniska forskningscentrals resultat synnerligen skvalt jämfört med högskolornas, särskilt när tyngdpunkten i högskolornas och universitetens forskningsverksamhet ligger vid grundforskning och hos Statens tekniska forskningscentral vid tillämpad forskning.

Efter grundandet av den verksamhet som kallats Företagsutveckling har fram till 31.12.2007 dvs. under två år uppkommit 13 spin-off-företag, vilket har överträffat de uppställda målsättningarna. Takten för uppkomst av spin-off-företag har klart förbättrats vid Statens tekniska forskningscentral, men först en utvärdering på längre sikt kan utvisa huruvida förändringen är bestående. Ur ekonomisk synvinkel är omsättningen och resultatet viktigare än antalet.

Ett problem i kommersialiseringen av Statens tekniska forskningscentrals immateriella tillgångar har kunnat vara och kan vara det, att innovationsprocessen vid forskningscentralen har baserat sig på en traditionell lineär modell, vars kontakter med marknaden är svaga. Detta har lett till, att kommersialiseringen betyder en större utmaning än vid marknadsinriktade innovationer. När man agerar enligt den lineära modellen lyckas kommersialiseringen endast när

varje skede av innovationsprocessen alltid leder till följande skede (t.ex. tillämpad forskning till produktutveckling). Inriktningen på teknologi förklarar för sin del, att kommersialiseringen av den IPR som forskningscentralen besitter har varit synnerligen svagt utvecklad. En förutsättning för en framgångsrik kommersialisering är, att värdet av IPR kan definieras och värderas. En värderingsgrund är kostnadsbaserad värdering, som kan användas som en måttstock och utgångspunkt när man bedömer vilket det adekvata gängse priset är.

Vid forskningscentralen har men emellertid i och med den organisationsreform som infördes från början av år 2006, starkt utvecklat IPR-organisationen och processerna i den riktningen, att det teknologiska, kommersiella och juridiska kunnandet kan kombineras vid kommersialiseringen av uppfinningarna. Statens tekniska forskningscentral bör också kunna sörja för, att de IPR-tillgångar som har finansierats med statsmedel kan kommersialiseras så, att Finland och skattebetalarna drar nytta av det.

Statusen som ämbetsverk har emellanåt setts som ett hinder för att utveckla en egen affärsverksamhet där en betydande, men så gott som outnyttjad potential är IPR. Som lösning på problemet har ofta framförts att ombilda Statens tekniska forskningscentralens juridiska organisationsform till affärsverk, bolag eller offentligt samfund. Svårigheten med de olika alternativen har varit, att man inte har förmått kombinera en företagsliknande modell med ett ämbetsverk som sköter en samhällelig basuppgift.

Under statsminister Matti Vanhanens I och II regeringars tid har vid Statens tekniska forskningscentral pågått ett projekt för en ombildning till affärsverk. I samband med projektet har inte närmare studerats andra organisatoriska alternativ. Europeiska unionens kommission ansåg i sitt beslut 11.12.2007 att det konkursskydd och avvikande skattebemötande som getts Vägaffärsverket var ett förbjudet statsstöd. Kommissionen har också upptagit till behandling en ombildning av Statens tekniska forskningscentral till affärsverk. Denna process är ännu i sitt begynnelsestadium. Regeringens ekonomisk-politiska ministerutskott beslöt 29.1.2008, att åtgärderna för att ombilda Statens tekniska forskningscentral till affärsverk skall avbrytas.

I samband med utredningen av Statens tekniska forskningscentralens organisation har man övervägt att ta i användning en beställa-

re-producent-modell. Ministeriets ställning som beställare vore i praktiken konstlad, emedan Statens tekniska forskningscentral de facto skulle avgöra vad beställaren beställer. På basis av revisionen kan göras bedömningen, att beställare-producent-modellen skulle göra det ännu svårare att mäta verkningarna av Statens tekniska forskningscentralens verksamhet, eftersom ministeriestyrningen och den övriga politiska styrningen skulle minska betydligt.

När Statens tekniska forskningscentralens juridiska ställning granskas enbart ur perspektivet för en kommersialisering av det av forskningscentralen ägda icke-kommersialiserade immateriella kapitalet, kan man komma till slutsatsen att ett affärsverk eller aktiebolag kunde vara det effektivaste och mest flexibla sättet att förvalta den immateriella egendomen. Å andra sidan utgör den IPR-baserade kommersiella verksamheten åtminstone för närvarande en pekuniärt mycket marginell del av forskningscentralens verksamhet. Dessutom är IPR-verksamhetens faktiska kostnader, om vilka forskningscentralen inte har kännedom, sannolikt tämligen höga, varför verksamheten eventuellt inte är ekonomiskt lönsam.

Konkurrenterna kan eventuellt anse, att Statens tekniska forskningscentral har bättre verksamhetsförutsättningar än de själva har, bl.a. på grund av budgetfinansieringen, det låga kravet på intäktsföring eller en alltför gynnsam struktur i balansräkningen.

Enligt revisionsverkets uppfattning bör man före en ändring av Statens tekniska forskningscentralens juridiska organisationsform omsorgsfullt gå in för att säkerställa, att Statens tekniska forskningscentral bevarar sin ställning enligt EU-regelverket som icke vinstsökande offentlig forskningsorganisation, att den inte snedvrider konkurrensen och att den nuvarande nivån för F & U- och EU-finansiering inte riskeras. Detta förutsätter också att Statens tekniska forskningscentralens ställning i konkurrens och på marknaden i hemlandet och internationellt klargörs på ett adekvat sätt. Dessutom bör säkerställas, att inte Statens tekniska forskningscentralens opartiskhet och objektivitet som statlig sektorforskningsinrättning äventyras.